Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Klibbveronika och fågelarv
– två arter som hade ett mycket bra år 2014

Charlotte Wigermo & Kjell-Arne Olsson

Bild 1. Klibbveronika. Foto: Åke Svensson.

Klibbveronika *Veronica triphyllos* och fågelarv *Holosteum umbellatum* är något av syskonarter i vår flora även om de är så olika. Den ene är en grobladsväxt (sic!) och den andra en nejlikväxt. Båda har nästan samma utbredning i Sverige och Europa och båda i samma sandiga störda biotoper. Båda är konkurrenssvaga och förekommer ofta tillfälligt på sina växtplatser. Detta gör att man ibland hittar den ena arten, även om man i första hand letar efter den andra. Både klibbveronika och fågelarv är sällsynta och rödlistade och har i Skåne sina flesta växtplatser i de södra och östra delarna av landskapet. I år förekom de rikligt på åtskilliga lokaler.

Klibbveronika

Under två vårar har jag (ChW) inventerat klibbveronika i hela Skåne. Endast några få lokaler har jag fått hjälp med. Man har inte så lång period på sig att leta utan det är i stort sett april som gäller när man ska hitta denna fina lilla växt med sina himmelsblå blommor. Att lära känna en art på detta sätt är berikande och trevligt och man lär sig var i landskapet man ska leta.

En av de häftigaste upplevelserna var när jag på en av turerna kom körande på en mindre grusväg från Backåkra, där jag gjort en hel del fynd av klibbveronika. Plötsligt ser jag från bilen ett blått pärlband som ringlar uppför kul-

Bild 2. "Väx. i Maj månad uti sandig jordmån bland säden vid Sandby i öfverflöd; eljest ock vid Öfvids-Kloster och Foglesång." Johan Leche i *Förtekning öfver de raraste Växter i Skåne* av (Kongliga Swenska Wetenskapsacademiens Handlingar 1744.)

Klibbveronika *Veronica triphyllos*

Beskrivning. Klibbveronika är en lågväxt, körtelhårig ettårig ört med upprätt stjälk som bara blir drygt en decimeter hög. Bladen är körtelhåriga, de nedersta är äggrunda medan de övre är djupt flikiga. Klibbveronika blommar i april-maj med mörkblå blommor som sitter i en glesblommig, toppställd klase. Blomskaften är ganska långa och den mörkt blå kronan är vanligen mer än fem millimeter bred. Fruktkapseln är hjärtformade och kal, utom sömmen som är glandelhårig. Stiftet är långt och når utanför kapselns inbuktning. Fröna är ganska stora, omkring en och en halv millimeter långa, och grunt skålformade. Hela örten svartnar när den torkar. Klibbveronika är ganska lik flera av de andra små ettåriga veronikorna (*Veronica*), som vårveronika (*V. verna*) och alvarveronika (*V. praecox*) vilka också har mer eller mindre flikiga blad. Vårveronika skiljs genom mindre blommor, fint håriga kapslar, kort stift och platta frön. Alvarveronika, som har övervägande hela blad, skiljs genom blad utan körtelhår och djupt skålformade, mindre frön.

Utbredning. Klibbveronika förekommer sällsynt i södra Sverige, till Östergötland. Den växer på sandig kulturpåverkad mark. **Första fynduppgift** är från Skåne och publicerades av Leche i uppsatsen *Förtekning öfver de raraste Växter i Skåne* (Kongliga Swenska Wetenskapsacademiens Handlingar 1744). Ett exemplar insamlat av Leche i Skåne finns bevarat i Naturhistoriska riksmuseets samlingar.

Etymologi. Artnamnet triphyllos kommer av grekiskans *tris* (tre) och *fyllon* (blad), vilket syftar på de ofta treflikiga bladen.

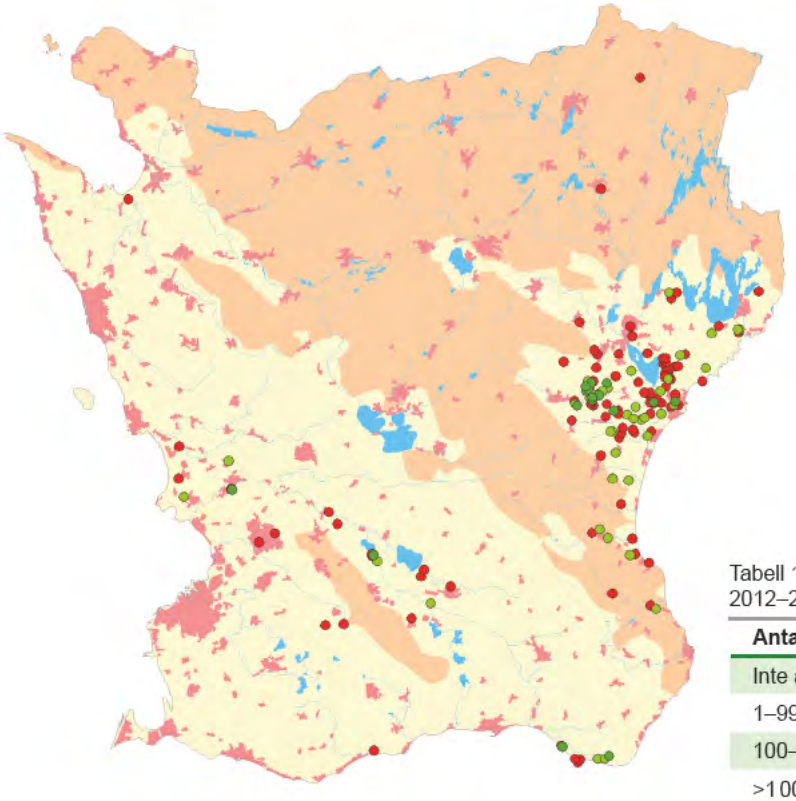
Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran. >http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<. Naturhistoriska Riksmuseet.

len i en hästhage. Det var en upptrampad stig i betesmarken som var full av klibbveronikor! Det lyste blått lång väg! Stigen var ungefär tre decimeter bred och 300 m lång och var i princip täckt av klibbveronikor.

Klibbveronika är en ettårig ört med en 5–15 cm hög stjälk, nedtill vanligen grenig och mjukluden, upptill glandelhårig. De övre, något köttiga bladen är oskaftade, handflikiga och glandelhåriga medan de nedersta bladen är äggrunda. Fruktkapseln antar ofta en rödaktig ton när den mognat. Ett fint kännetecken när den blommat över.

Klibbveronika förekommer sällsynt från Skåne i söder till Östergötland i norr samt på Öland och Gotland. Flera landskap hyser endast några få lokaler med klibbveronika. I dagsläget har arten sina flesta lokaler i östra Skåne samt på Öland och Gotland. Klibbveronika finns i den nuvarande svenska rödlistan över hotade arter i kategorin sårbar (VU).

Aktuella lokaler finns i Skåne (147), Blekinge (8), på Öland, Gotland, i Småland (15), Bohuslän (1) och Östergötland (1). I Halland är den ej sedd efter 1989. I Skåne har arten gått tillbaka, framför allt i de västra och södra delarna medan den i de sandiga områdena i östra Skåne fortfarande kan påträffas på åtskilliga

Karta 1. Klibbveronika i Skåne 2012–2014.

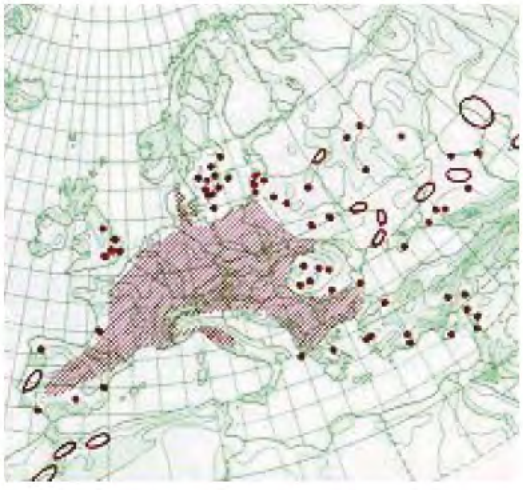
- inte återfunnen
- återfynd
- nyfynd

Tabell 1. Klibbveronika i Skåne 2012–2014.

Antal individ	Antal lokaler
Inte återfunnen	91
1–99	27
100–999	22
>1 000	9
Summa	**149**

Bild 3. Klibbveronika. Foto: Åke Svensson.

Karta 2. Världsutbredningen för klibbveronika enl. Hultén E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants.*

lokaler. I Blekinge och Småland är den kustbunden.

Klibbveronika förekommer i övriga Norden också i Danmark, där den är spridd förutom i Jyllands västra delar. Den saknas i Norge och Finland. I övrigt har arten en vid utbredning över större delen av centrala och södra Europa samt angränsande delar av Mellanöstern och den nordvästra delen av Nordafrika

Första fynduppgift från Skåne publicerades av Leche i uppsatsen *Förtekning öfver de raraste Växter i Skåne* (Kongliga Swenska Wetenskapsacademiens Handlingar 1744). Ett exemplar insamlat av Leche i Skåne finns bevarat i Naturhistoriska riksmuseets samlingar. (Bild 2.)

Klibbveronika växer på öppen sandjord som tidigt värms upp på våren. Den är konkurrenssvag och växer som ogräs i sandiga åkrar och trädor, stigar, grusgropar samt i sandiga blottor. Ofta ser man att klibbveronika växer i sandiga gropar som hålls öppna genom kreaturstramp.

Det största hotet mot klibbveronikan är igenväxning där en sluten grässvål är förödande för arten. Som åkerogräs är klibbveronika hotad av ogräsbekämpning och troligen även av alltför kraftig gödsling.

De sandiga markerna öster och söder om Kristianstad har de flesta och de rikaste förekomsterna. Totalt besöktes 146 lokaler varav 17 lokaler var nya i Skåne. Trots att jag upplevde att jag hittade många lokaler i nordöstra Skåne så var det 91 lokaler där klibbveronikan inte kunde återfinnas. Eftersom det är en ettårig växt måste det till upprepade besök innan man kan anse att arten är utgången på lokalen.

I min sökning efter klibbveronika hittade jag fågelarv på ganska många nya lokaler även det på sandiga marker i östra Skåne.

Fågelarv

Oj, va det blåste i sydskåne den 17 april i år. I snålbåsten besökte jag (KAO) först en vägkant i Baldringe och sedan en före detta träda, nu villatomt, i Snårestad. Allt med ett enda syfte, att försöka återfinna fågelarv *Holosteum umbellatum*. Men helt förgäves. Den lilla blågröna arven lyste med sin frånvaro på båda lokalerna. Så jag körde vidare till Hammar och parkerade bilen nere i byn och stretade uppför den långa backen i motvind. Väl uppe insåg jag att jag kunnat köra ända upp till krönet av Hammars backar. För här hade de obligatoriska drakflygarna parkerat sin VW-bussar. Nåväl, här borde chansen vara större att få se fågelarv. Jag började sakta gå ner i branten men blev snart rädd för att den hårda vinden skulle blåsa ner mig för den 30 meter höga sandbranten. Drakflygarna trivdes, men jag vände tillbaka till bilen och körde vidare till hamnen i Kåseberga.

Bild 4. Fågelarv. Foto: Åke Svensson.

Här var det lä mot sydvästan och behagligt att gå längs stranden österut och ha alla växter i ögonhöjd. Några 10-tal exemplar av fågelarv kunde jag räkna in. Trevligt, men bra mycket mindre än jag förväntat mig.

En vecka senare återvände jag till Kåseberga och hade nu tänkt att täcka in någon kilometer åt väster. På stigen ovanför hamnen

Bild 5. Fågelarv. Foto: Åke Svensson.

stannade jag till och beundrade modellflygarna och deras radiostyrda segelflygplan. Deras skicklighet hade jag förstås överskattat för jag hade knappt hunnit vända mig och för att fortsätta upp mot Ale stenar förrän ett segelflygplan nuddade mig och slog i backen strax invid mig. Tur jag inte fick planet i nacken, då hade det nog funnits en floraväktare mindre i Skåne. Hästar, tjurar, gungflyn och förlupna golfbollar är ju kända förtret för oss, men att att man även ska behöva akta sig för segelflygplan, om än av modellen mindre, har aldrig tidigare slagit mig.

Här hade jag tur, men den stod inte i sig när det gällde fågelarv. Inte en enda planta kunde jag finna! Mängder av grådådra *Alyssom alyssoides* och fina bestånd av sandtimotej *Phleum arenarium,* sanddådra *Camelina microcarpa* och sandlusern *Medicago minima* var en klen tröst. Förargligt när man känner på sig att någonstans här måste den finnas. Men så värst många gånger orkar åtminstone inte jag att klänga upp och nerför den höga strandbranten. Men vackert är här ju!

Annars brukar de sandiga branterna längs Kåsebergaåsen vara en säker plats om man vill titta på fågelarv. Det är här samt vid Lyngsjö och Åhus man har störst chans att få se den. På andra platser uppträder den oftast mer eller mindre tillfälligt på exempelvis sandiga vägkanter, trottoarer och som ogräs i trädgårdar.

Fågelarv är en konkurrenssvag art som varierar kraftigt i frekvens från år till år. För omkring 15 år sedan hittade jag ett fåtal exemplar på en liten slänt invid Åhusparken. Något år senare var hela P-platsen täckt av fågelarv. Sedan gick det många år utan att jag kunde hitta den.

Fågelarv *Holosteum umbellatum*

Beskrivning. Fågelarv är en lågväxt, ettårig, blågrön ört som kan bli upp till två decimeter hög. Stjälkarna är kala eller körtelhåriga och bladen är elliptiska och spetsiga. De nedre bladen sitter i rosett vid basen och har avsmalnande bladbas. Fågelarv blommar i april-maj med vita blommor som sitter i flock i stjälktoppen. Blommorna har långa skaft som är nedböjda då frukterna är unga. Foderbladen är kala och smalt hinnkantade. Kronbladen är vita eller något rödlätta, ungefär dubbelt så långa som foderbladen, och har karaktäristiskt tandade spetsar. Ståndarna är tre till fem, stiften tre. Frukten är en cylindrisk kapsel som öppnar sig med sex tänder.

Fågelarv liknar arterna i släktet arvar (*Cerastium*), men känns igen på sin blågröna färg och de icke kluvna, i spetsen tandade kronbladen.

Utbredning. Fågelarv förekommer sällsynt i Sydsverige och växer på sandig mark, till exempel på torrbackar, i åkerkanter och alvar. **Första fynduppgift** är från Kalmar och publicerades 1814 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *umbellatum* kommer av latinets *umbella* (solskärm) och betyder ”med blommor i flock”. Det äldre svenska namnet sandarve skall inte förväxlas med sandnarv (*Arenaria serpyllifolia*), eller sandarv som är ett äldre namn på klibbarv (*Cerastium glutinosum*).

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

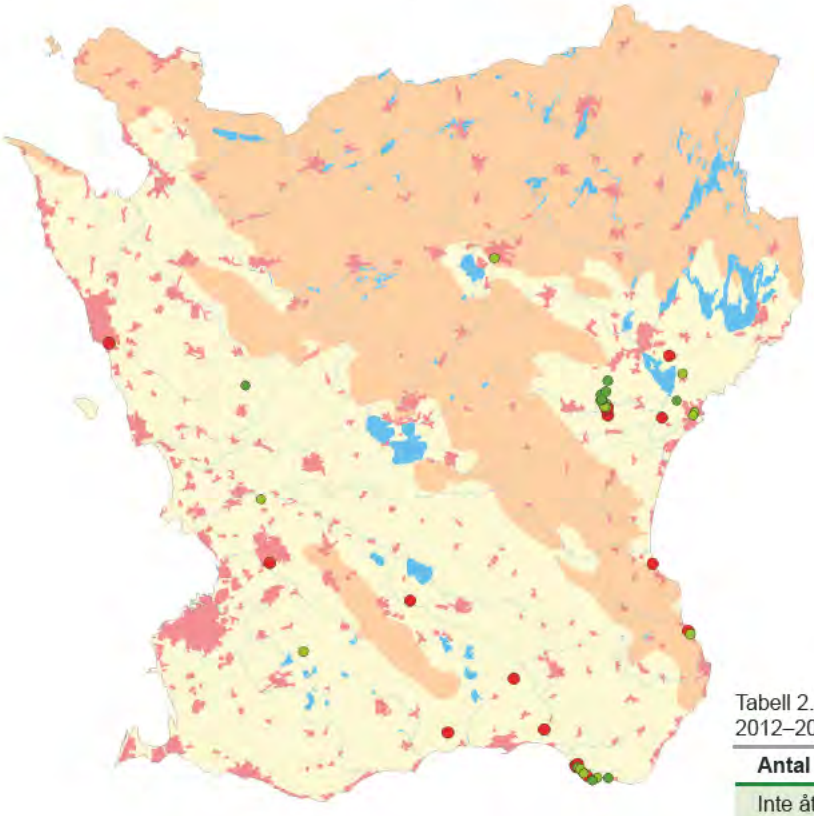

Bild 6. De sandiga branterna vi Hammars backar är hemvist för den ovanliga fågelarven.
Foto: Sven Waldemarsson.

Först i fjor återfann jag fågelarv ett 50-tal meter från orginalförekomsten. Det som avslöjade den var att ett par kvadratmeter av marken lyste gult. När fågelarven blommar är den liten och ofta osynlig bland mängden av vårarv som den brukar växa tillsammans med. Men sedan reser den på sig och gulnar när den börjar vissna. Det är då den är lättast att få syn på. Jag kommer ihåg när en träda väster om Lyngsjö kyrka i mitten av 1990-talet var gulfläckig över flera hektar. Man skulle nog ha kunnat räkna fågelarv till flera millioner individ detta år (om man orkat).

I år uppmärksammade Charlotte en fin lokal längs E22 i Vä från bilen i hög hastighet, just för att fågelarven lyste så typiskt gul. Bakom Konsum i Åhus, invid den fd järnvägsstationen Gärdskan har jag följt en liten fin lokal för fågelarv i många år. På en kullerstenslagd yta vid parkeringsplatsen har jag årligen kunnat notera flera 10-tal exemplar av fågelarv. På andra sidan av Konsum hittade Charlotte i år en mängd fågelarv på en ”gräsmatta” som kom till för några år sedan när en ny väg anlades till hamnen. På lokalen som ligger strax öster om den fd stationen i Åhus, fanns ingen fågelarv för ett par år sedan. Då var det istället riddarsporre *Consolida regalis* som prydde området. (Ja, en gång i tiden hade Åhus två järnvägsstationer knappt 100 meter från varandra med vars ett spår ut mot vida världen och vars ett spår ner till hamnen. Omsidor kom bolagen överens och kunde samsas om spåren).

Fågelarv kan man sällsynt hitta i de flesta landskap i södra Sverige. Flest lokaler har den nog på Öland. I övriga Norden finns den bara i Danmark, där den är sällsynt. Annars växer fågelarv över en stor del av Europa och angränsande områden i Nordafrika och Asien.

Karta 3. Fågelarv i Skåne 2012–2014.

- inte återfunnen
- återfynd
- nyfynd

Tabell 2. Fågelarv i Skåne 2012–2014.

Antal individ	Antal lokaler
Inte återfunnen	17
1–99	11
100–999	11
>1000	6
Summa	**45**

Fågelarv är en konkurrenssvag växt som försvinner snabbt när växtplatserna växer igen. Så vill vi även i framtiden se fågelarv som en vårens budbärare, måste vi se till att sanden även i fortsättningen rörs om och trillar ner för sandbranterna, med eller utan en och annan floraväktare.

Referenser

ArtDatabanken, 1998: Klibbveronika. Artfaktablad.

ArtDatabanken, 6006: Fågelarv. Artfaktablad.

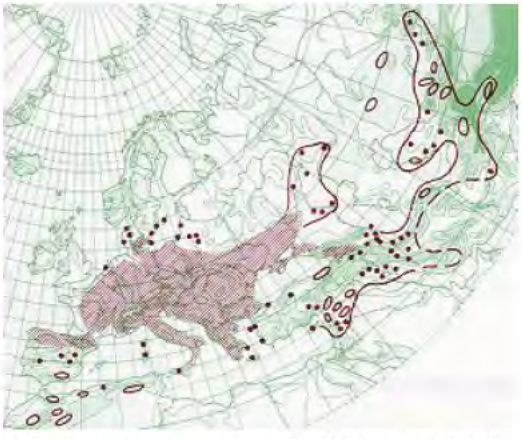
Edqvust, M. & Karlsson, T. (red.) 2007: *Smålands Flora*. SBF-förlagen Uppsala.

Fröberg, L. 2006: *Blekinges flora*. SBF-förlaget. Uppsala.

Georgson, K. 1997: *Hallands flora*, Lund.

Tyler, T. m. fl. (red.), 2007: *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.

Olsson, K.-A. 2006. Nya hotade kärlväxter i Skåne. *Bot. Not. 139* (3): 22–33.

Karta 4. Världsutbredningen för fågelarv enl. Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants*.